

МИСТЕЦТВО ХУДОЖНЬОГО СЛОВА ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядається художня література як мистецтво слова в контексті проблем виховання та розвитку особистості. Проаналізовано комплекс завдань літературного виховання, зокрема, пробудження потреби в естетичній самоосвіті та самовихованні. Обґрунтовано необхідність вивчення особистості письменника для виховання засобами мистецтва слова. Аналізуючи вплив художнього твору на духовний світ особистості доведено, що вибір та вдосконалення методик знайомства з літературою як видом мистецтва для формування особистості читача є актуальною проблемою сучасного навчально-виховного процесу.

Ключові слова: літературне виховання, художнє слово, читач, розвиток особистості.

В статье рассматривается художественная литература как искусство слова в контексте проблем воспитания и развития личности. Проанализировано комплекс заданий литературного воспитания, в частности, пробуждение потребности в эстетическом самообразовании и самовоспитании. Обосновано необходимость изучения личности писателя для воспитания средствами художественного слова. Анализируя влияние художественного произведения на духовный мир личности, доказано, что выбор и усовершенствование методик знакомства с литературой как видом искусства для формирования личности читателя является актуальной проблемой современного учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: литературное воспитание, художественное слово, читатель, развитие личности.

The article reveals fiction as an art of word in the context of the problems of bringing up and developing the personality. The complex of tasks of literature upbringing, in particular, awakening the need of aesthetic self-education and self-upbringing has been analysed. Necessity of studying the writer's personality for upbringing by means of the art of word has been founded. Analysing the influence of the artistic word on the personality's spiritual world, the choice and improvement of the methods of getting acquainted with literature as a kind of art for the formation of the reader's personality have been proved to be the current problem of modern education and upbringing process.

Key words: literature upbringing, artistic word, reader, forming the personality.

Постановка проблеми. В процесі оновлення змісту, форм і методів навчально-виховної роботи важливим є визначення джерел, які необхідно при цьому використовувати. На початку ХХІ століття в Україні розробляються концептуальні засади гуманітарного розвитку держави, удосконалюється система виховання учнівської молоді з урахуванням європейських освітніх стандартів. Одним з основних завдань держави є охорона, примноження і широке використання духовних цінностей для морального та естетичного виховання людей, підвищення їх культурного рівня.

Невід'ємною частиною всієї духовної культури людства є мистецтво як одна зі специфічних форм відображення дійсності. Основні напрямки реформування загальноосвітньої школи вказують на необхідність покращення художньої освіти, естетичної культури підростаючого покоління. Досить актуальним для сьогодення є питання ролі та значення книг, зокрема, художньої літератури, для виховання та розвитку особистості. Реформування системи освіти та виховання вимагає посилення ролі літератури у формуванні духовно багатой, гармонійно розвиненої особистості з високими моральними ідеалами й естетичними потребами. Якщо враховувати значення літератури в житті суспільства, її роль в розвитку таких масових мистецтв як театр, кіно, то повністю можна розглядати художню літературу попереду інших видів мистецтв. Можливо доцільно у такому випадку говорити про те, що мистецтво слова виділяється по-особливому серед ряду інших мистецтв. Важливе значення має розгляд місця і значення художньої літератури в системі мистецтв шляхом

співставлення особливостей різних мистецтв для найбільш повного показу своєрідності мистецтва слова.

Роль виховання художнім словом підкреслювали Я. А. Коменський, К. Ушинський, О. Потебня, І. Франко, І. Огієнко, Леся Українка, В. Сухомлинський та ін. Проблеми виховання та розвитку особистості через літературну освіту проаналізовано у працях М. Бахтіна, Т. Завгородньої, Д. Овсяненко-Куликовського, Є. Пасічника, Н. Побірченко, Н. Скрипченко, Б. Степанишина, П. Флоренського, П. Хропко. Питання взаємозв'язку емоційно-чуттєвої сфери і сприймання художнього твору досліджували Б. Ананьєв, В. Асмус, Н. Волошина, І. Зязюн, Н. Миропольська, Л. Проців та інші вчені.

У статті І. Багряного „Думки про літературу”, опублікованій у збірнику Мистецького Українського Руху в Ашаффенбурзі (Німеччина) у 1946 році, мовиться: „Література покликана виховувати і гартувати людей, окрилювати їх, озброювати в ім'я творчого життя, боротьби і цвітіння” [1, с. 35]. У цьому ж збірнику міститься стаття У. Самчука „Велика література”, у якій він відстоює думку про справжнє покликання і призначення „великої літератури”: „Твори великої художньої літератури давали, дають і будуть давати щось, що скріплює, збагачує, цементує солідарність людських вдач і різноманітностей... Велика література світу – це найвищий моральний ареопаг, де судяться і дають присуд вселюдські моральні чи аморальні вчинки...” [4, с. 45].

Роль літератури у вихованні і розвитку особистості важко переоцінити. Розглядаючи методику викладання української літератури в школі, Б. Степанишин пише про те, що „засобами художнього слова, біографічними матеріалами про письменників, усім курсом історії літератури можна розвинути не лише розумові сили учнів., а й їх навчальні і почасти навіть наукові інтереси, почуття, волю, мотиви діяльності тощо” [6, с. 75]. Виховання чутливості до слова, за В. Сухомлинським, є чи не найголовніша передумова гармонійного розвитку особистості. Літературну освіту слід розглядати як засіб розвитку емоцій та розумових сил. Головне не сума знань з літератури, а розвинуті на їх матеріалі, здатність уявляти, співпереживати, розмірковувати, узагальнювати і здатність ці вміння застосовувати повсякденно впродовж усього життя. Поділяючи думку Б. Степанишина про те, що серед завдань літературної освіти естетичне виховання стоїть на першому місці, ми зосередимо увагу на окремих аспектах, які обґрунтовують виняткове значення художньої літератури. **Мета статті** – розгляд художньої літератури як мистецтва слова в контексті проблеми виховання та розвитку особистості.

Звертаємо увагу на те, що літературна творчість як мистецьке явище становить естетичну цінність. Естетичне виховання художнім літературним словом важко переоцінити, слово як будівельний матеріал художньої літератури є найбільш доступним засобом вираження ідей автора, воно об'єднує різноманітні компоненти естетичного впливу, формує естетичне відношення до дійсності. На сторінках творів ми насолоджуємося художніми засобами завдяки їх змістовності, виразності. Автор майстерно використовує різноманітні виражальні засоби літератури, завдяки яким сприйняття твору дає естетичне задоволення.

Психолого-педагогічні науки, а саме: історія педагогіки, теорія навчання і виховання, психологія пов'язані з методикою викладання літератури і навпаки, з історії української і світової педагогіки методика літератури черпає загальнопедагогічні ідеї. Таким чином, існує двосторонній зв'язок літератури та педагогіки, а особливо тут можна виділити потужний позитивний вплив літературного слова на виховання і розвиток особистості, основою чого є емоційно-психологічна сфера людських почуттів: „Інформація, яка зігріта почуттями, пережита, осмислена учнями, здатна впливати на розвиток особистості. Естетичні почуття є необхідною базою формування ідейних та моральних переконань та уявлень людини... Без розвитку у школярів емоційної культури, без переживань, сердечної схвилюваності не може бути справжнього виховання засобами мистецтва” [2, с. 50].

Практикуючи форми і прийоми роботи, які активізують процеси емоційних переживань, ми прокладаємо шлях виховному процесу, джерелом якого є літературна освіта. Враховуючи принцип емоційності при сприйманні художнього твору, потрібно старатися на його основі викликати в учнів відповідні до задуму автора почуття. Дуже важливо для читача „пов'язати ідейний світ письменника зі своєю особою...” [6, с. 233]. Чуттєвий стан творця, читця і слухача злиті воедино на емоційній основі сприйняття твору мають найвищий ефект. Під час читання

людина міркує і разом з тим деякою мірою змінюється, духовно багатшає. Віктор Гюго говорив, що читач відривається від книги зовсім іншим, ніж був до того. Подібний вплив на читача мають тільки високохудожні літературні твори, а сила впливу мистецтва художнього слова на людину залежить від естетичних категорій і емоцій.

Ми поділяємо думку Б. Степанишина про те, що „схвильованість, а інколи потрясіння змістом прочитаного мимоволі штовхає людину на роздуми... Мистецтво витонченої словесності містить у собі могутню ідейну і моральну наснагу, воно етично й естетично вдосконалює людину, стимулює її і примножує творчі потенції... Літературні твори є джерелом радощів і натхнення мільйонів людей. Засобами художнього слова можна і слід виховувати в нашій юні волелюбність і громадянську активність, сумлінне ставлення до праці і порядність, високу національну та інтернаціональну свідомість, чесність і правдивість” [6, с. 49]. Серед найголовніших вимог, яких повинен дотримуватися педагог у цьому процесі, є заохочення учнів до самовиховання та самоосвіти, виховання в них загальнолюдських та національних ідеалів, прищеплення національної свідомості.

Загальна теорія виховання говорить, що „методика вивчення літератури і засобами художньої літератури, і на матеріалах життєписів письменників, автобіографічних творів і мемуарів виховує гармонійні, цілісні особистості, характер і волю, плекає мораль, формує активну життєву позицію, розвиває професійні нахили. Внутрішні процеси виховання цієї особистості, формування теоретико-літературних понять і ряду вмінь у сфері літературної освіти, закономірності цих складних процесів розвиває нам загальна, вікова і педагогічна психологія” [6, с. 7]. Під час опанування літератури найважливішим є те, який вплив справляє інформація на розвиток учнів. Виконуючи загальну мету літературної освіти, необхідно прилучати учнів до мистецтва слова, до духовних пошуків видатних письменників, „виховувати потребу в читанні, інтерес до художнього слова, високі смаки, здатність і вміння естетично і творчо сприймати прочитане” [2, с. 49]. Важлива роль у цьому належить урокам та позакласній роботі, яка має охопити учнів різноманітними формами та видами діяльності. Слід звернути увагу на такі форми роботи як виставки присвячені ювілеям письменників, вітрини новинок літератури, стенди юного читача, випуски літературних стінгазет, шкільний літературний музей. Вагоме значення повинна мати робота літературного гуртка. Підготовка уроків позакласного читання, шкільних ранків, читацьких конференцій, занять літературного гуртка повинна допомогти вчителю краще пізнати учнів, а як наслідок – ефективніше впливати на виховний процес.

Аналізуючи завдання літературної освіти, що становить собою цілий навчально-виховний комплекс, можна виділити кілька основних ліній: естетичне виховання, формування національної свідомості, виховання високої християнської моралі. У трудовому вихованні потрібно звернути особливу увагу на відродження традиції українців як мудрих хліборобів, господарів землі, оберігачів і примножувачів рукотворних скарбів рідного краю, його природних багатств. Зокрема, варто пам'ятати, що „зробити літературне навчання виховуючим означає проінняти його зміст животрепетними ідеями сучасності... Ці ідеї прийдуть до учня тільки через відчуття краси художнього твору” [6, с. 51]. Для цього ми повинні розкрити цю красу, допомогти учням зрозуміти і збагнути її. Потужний струмінь літературного слова повинен впливати на свідомість, формуючи ті грані, які відтворюють основні сторони, ідеї художнього твору. Розглядаючи художню літературу, як одне із джерел естетичного виховання, особливу увагу звертаємо на пізнавальну функцію, яка зосереджена на персоналіях письменників. Для того, щоб „учень пішов з уроку вивчення особистості письменника інтелектуально і емоційно наснаженим, морально цілеспрямованим, естетично натхненим, зачудованим величчю духу Митця і Громадянина” [6, с. 194], необхідне „належне ознайомлення з життєвим шляхом письменників” [6, с. 179].

Життєписи письменників, уявлення про найголовніші їхні твори, історії написання цих творів, дані стосовно прототипів художніх образів входять до пізнавальної функції. Ґрунтовне знання життєпису, характеру, світогляду письменника дає можливість глибше збагнути зміст твору, аналіз якого в свою чергу сприяє глибшому пізнанню особи митця. Даного питання стосується принцип історизму у літературному вихованні. У літературі цей принцип передбачає характеристику певної доби, у процесі виховання під принципом історизму розуміємо плекання історичної пам'яті, шанобливе ставлення до рідної мови, своїх предків, національної віри, до світлих і трагічних сторінок історії України.

Для виховання засобами художнього слова і водночас активізації літературної освіти потрібні такі методи і прийоми роботи, які найоптимальніше інтенсифікують всі розумові та емоційні сили учнів, впливають на формування їх світогляду. Треба зробити все, аби вивчення особистості письменника давало учням інтелектуальну й емоційну наснагу, а естетичне виховання морально цілеспрямовувало. Біографічний матеріал, який правильно донесений до учнів, краса життєвого подвигу митця, гармонійне поєднання його способу життя і творчості викликає в них позитивні емоції, має глибокий вплив на формування особистості, на вибір ідеалу. Для правильного протікання виховного процесу, побудованого на матеріалі про особистість письменника, учням важливо пізнати його вдачу, звички, уподобання, громадське обличчя, особисте життя. Тільки тоді, коли постать письменника буде різносторонньо розкрита, коли він стане учням не тільки зрозумілою, а й близькою людиною, вони сприйматимуть його і як митця, і як борця, і перейматимуть його погляди, ідеї, його моральний кодекс, що якраз і є найпершим завданням літературного виховання.

Вивчаючи літературний твір, „наголошувати слід на багатстві духовного світу письменника, на красі його вчинків, на величі проголошуваних ним ідеалів” [6, с. 109]. Для виховання засобами мистецтва слова вивчення особистості письменника є необхідним. „Література в нашу епоху, в наш час... це є справа нації, речником якої має бути письменник чи поет” [1, с. 35], – таку думку висловив І. Багряний на сторінках збірника МУРу у 1946 р., ці слова залишаються актуальними і сьогодні. У жовтні 1994 р. на науковій конференції у Рівному, присвяченій 90-річчю від дня народження У. Самчука, Н. Савчук у доповіді „Формування національної свідомості учнів під час вивчення роману У. Самчука „Волинь”, говорила про те, що українська література є не тільки засобом пізнання, а й „важливим знаряддям суспільного розвитку і виховання, мета якого є ціннісна орієнтація особистості, формування її національної свідомості. Завдання вчителя – допомогти учням виробити власний еталон людини (українця), який би став орієнтиром у процесі самовиховання” [3, с. 4].

В плані літературного виховання вагоме значення має психологічна налаштованість вихованців. Необхідно відштовхуватись від безпосереднього інтересу, підтримуючи і розвиваючи його знайомитись як з кожним видом мистецтва, так і під час знайомства зі специфікою художньої літератури. При виборі методики знайомства з літературою, як видом мистецтва, слід використовувати різноманітні методи. Наприклад для того, щоб організувати бесіду про специфіку художньої літератури, вихователь повинен спершу подати основний вихідний (базовий) матеріал, а згодом, розкриваючи різноманітні зображувальні засоби художньої літератури, можна широко використовувати самодіяльність учнів. Але ця методика не використовує повною мірою активність учнів. Натомість, можна запропонувати більш складну, але ефективнішу методику. Вона полягає в тому, що в центрі уваги повинно бути мистецтво читання – особливості сприйняття творів художньої літератури читачем; згодом, відштовхуючись від спостережень над процесом сприйняття, підвести читачів до самостійних висновків про специфіку художньої літератури. Таким чином, основне завдання виховання, поставити читачів у ситуацію, яка змусить їх замислитися над тим, як вони самі сприймають, читають літературні твори.

Одне з основних завдань літературного виховання – пробуджувати потребу в естетичній самоосвіті та самовихованні. В чому полягає мистецтво читання? Читання – це специфічний спосіб естетичного сприйняття творів, мистецтва слова. Відмінності в результатах читання, різне розуміння і оцінка творів можуть бути частково обумовлені різноманітністю шляхів відтворення і осмислення прочитаного, що породжено багатством, змістовністю, глибиною літературного твору. Відмінності в результатах читання можуть залежати також від здатності людини відтворювати прочитане. Нарешті, частково ці відмінності можуть залежати від розвитку читача, його здатності до творчої роботи під час читання. Але у всіх випадках читання являє собою творчу працю. Основне завдання – сформувати читацьку самостійність як якість особистості, яка однією з характерних рис має наявність у читача мотивів, що спонукають його звертатись до книг. Внутрішня потреба читання лежить в основі формування читача. Чи настільки простим є процес читання як нам іноді здається? Чи зводиться він лише до того, що ми проводимо очима по рядках сторінок і з букв складаємо слова? Звичайно, ні. Це процес складний. Перечитуючи навіть добре знайомий твір, ми переконуємося, що потребується велика праця нашої свідомості,

якщо в ході перечитування здійснюємо так званий аналіз твору. Але встановлення зв'язків між частинами твору, співставлення раніше прочитаного з новими епізодами – все це, що ми називаємо аналізом, і є – творчість читача.

Завдяки чому письменник змушує читачів виконати складну творчу роботу? Лише завдяки слову, яким впливає на читача. Слово – це будівельний матеріал в художній літературі, з допомогою якого створюється літературний образ. Таким чином, ми говоримо про те, що художня література – це мистецтво слова. Сила літературного слова, його психологічний вплив дають безмежні можливості для виховання. Саме від автора залежить сила літературного слова: „Можна те саме слово поставити так і сяк. І від того, яку воно буде кидати від себе на нашу уяву тінь, від того залежатиме сила самого твору” [5, с. 172]. Важливо дати відповідь на питання: завдяки яким особливостям слова письменник спонукає нас здійснювати творчу діяльність? Які особливості слова дозволяють створювати художні образи, що змушують нас за читанням забувати про все на світі? Відповіддю на ці питання має бути висновок, який стане зв'язуючою ланкою при переході до з'ясування специфічних якостей художньої літератури. Спонукаючи вихованців шукати відповідь на сформульовані вище питання, слід наголосити на необхідності для цього розуміння специфіки літератури як виду мистецтва.

В основі літератури як мистецтва лежить здатність слова викликати в нашій свідомості наочні уявлення. Слово – будівельний матеріал літературного образу – за самою своєю природою містить елементи образності. Мова, створювана народом, вбирає в себе весь його історичний досвід. Сам історичний процес творення мови, який включає в себе перенесення подібних рис від явища до явища, вніс і в сприйняття мови асоціативні слова, підготував до художнього відображення дійсності. Звертаючись до нашої уяви, письменник з допомогою слова викликає наочне уявлення – образ. Але вплив образу не зводиться лише до впливу слів, що його складають. Значення образу невимірно багатше і його вплив набагато різносторонніший, ніж вплив слів, які послужили матеріалом для нього. Ця здатність образу пов'язана з асоціативністю мислення. Слова і словосполучення пов'язані в нашій свідомості з багатьма найскладнішими асоціаціями і здатні підняти в нашій душі цілий світ спогадів, почуттів, образів, уявлень.

Щоб спрямувати потік думок і почуттів читача в необхідному напрямку, письменник постійно і широко використовує так звані асоціації. Без спрямованої асоціації неможливе художнє образне мислення. В психологічному значенні асоціація – це обумовлений попереднім досвідом зв'язок уявлень, завдяки якому одне уявлення, з'явившись у свідомості, викликає за схожістю або протилежністю інше. Письменник керує розумовою діяльністю читача, підказуючи кожного разу їй напрямок. Таким чином, завдяки здатності слова викликати в нашій уяві наочні зображення, письменник змушує активно працювати нашу свідомість. Образ виникає в уяві читача, в його свідомості. Письменник з допомогою слова звертається до його почуттів і думок. Слово, володіючи конкретним значенням, викликає наочні уявлення про предмети і явища реального життя. Навіть вживання слів у переносному значенні, використання асоціацій завжди спрямоване на передачу конкретних уявлень і конкретних почуттів. У цьому відмінність літератури від музики, до якої вона за способом впливу стоїть найближче за інші мистецтва. Специфіка будівельного матеріалу в художній літературі багато до чого зобов'язує письменника. Щоб втілити свій задум в художні образи, він шукає такі хвилюючі, проникливі слова, яким не можна не повірити, старається знайти те єдине, не заміниме слово, за допомогою якого можна найбільш певно і переконливо передати свої думки і почуття. Однак специфіка мистецтва слова багато до чого зобов'язує і читача. Літературні твори лише тоді більш чи менш сильно діють на читача, коли читач має можливість уявити певні картини, образи, створені письменником, зі свого читацького особистого досвіду. Від поєднання досвіду письменника і досвіду читача залежить художня правда – переконливість словесного мистецтва, якою і пояснюється сила впливу літератури.

Оскільки читання – це специфічний спосіб сприйняття образу в літературі, пов'язаний з творчістю читача, необхідно з'ясувати сутність процесу, який відбувається при створенні образу в уяві читача. Це своєрідна співтворчість, в ході якої відбувається поєднання досвіду читача і досвіду письменника. Вплив художнього твору на духовний світ особистості

здійснюється в процесі цієї співтворчості. Твори словесного мистецтва звертаються безпосередньо до читача, його особистого досвіду, до його почуттів та думок і непомітно, на основі особистих переживань і роздумів, викликаних художніми образами, підводять до авторської оцінки зображених явищ, до ідеї твору. При цьому і оцінка і ідея стають, немовби, особистим надбанням читача. Сила впливу літератури в тому, що вона не нав'язує свої висновки, а змушує самого читача підійти до цього висновку, сформулювати його. Глибина впливу і сила впливу літературного твору залежить не лише від світогляду, таланту і майстерності письменника, але й від рівня підготовленості, від художньої культури того, хто сприймає твір. Чим вищий рівень культури, інтелектуального розвитку, тим сприйняття твору багатше і глибше, естетична радість яскравіша і більша.

З огляду на це, ми повинні говорити, що специфіка словесного мистецтва до багато чого зобов'язує читача. Показуючи процес сприйняття літературного твору, говорячи про здатність слова викликати в свідомості наочні уявлення, про сутність асоціативного бачення, ми доводимо справедливість думки, що читання – це особиста праця читача і співтворчість з письменником. Якщо з будь-якої причини порушиться процес співтворчості, то виникнуть спотворення (деформації) художнього образу. Йдеться про помилки сприйняття. Як тільки усунуто причину неглибокого розуміння – виникає і емоційне відношення, приходить нове усвідомлення гостроти ідейного конфлікту.

У сукупності всі прийоми, з допомогою яких вчитель може організовувати спостереження над процесом сприйняття літературного образу, повинні не лише розкривати суть цього процесу, але й переконувати учнів у тому, що їм необхідно вдосконалювати своє мистецтво читання. Таким чином, література – мистецтво слова, яке впливає на нашу уяву шляхом пробудження асоціацій, думок, почуттів, пов'язаних з уявленнями про дійсність; специфічний спосіб сприйняття художнього образу в цьому мистецтві – читання, у процесі якого за допомогою співтворчості читача з письменником створюється літературний образ. Однак, слід з'ясувати наскільки багатоманітні уявлення про дійсність, про природу і суспільство, викликані з допомогою слова, яким чином замальовується життя в літературному творі, які існують способи зображення з допомогою слова. Розкривши особливості пошуку письменником точних слів для створення художнього образу, розкривши питання про те, які особливості слова дозволяють створювати художній образ, доцільно детальніше розглянути, як письменник творить з допомогою слова. Людським думкам і почуттям доступні всі сфери дійсності. Все це може бути виражено у слові. Література, поступаючись місцем багатьом іншим видам мистецтва в мірі конкретності відтворення тих чи інших сторін життя, дає більш об'ємне та багатоманітне її охоплення.

В центрі уваги літератури знаходиться людина у всій повноті її діяльності і духовного життя. Художню літературу справедливо називають „людинознавством“. Широке звернення до читацького досвіду школярів переконує їх у тому, що головний предмет зображення в художній літературі – людина, в коло інтересів літератури входить весь світ, що її оточує. Можливості літератури дозволяють відтворити весь процес життя людини в його становленні та розвитку. Тому література здатна зображувати, а читач сприймати життя у всій його багатогранності, складності, різноманітності та цілісності. У творах, які вивчають учні, чітко виражено ставлення письменника до своїх героїв. В авторській мові, у її інтонації, в оцінках, коментарях, які супроводжують описані події або вчинки дійових осіб, у так званих ліричних відступах – у всьому цьому може виявлятися пряме відношення письменника до зображуваних явищ життя.

Взаємозв'язок художньої літератури з іншими видами мистецтва двосторонній. Завдяки своїм зображувальним можливостям, завдяки безмежній виразності слова література здатна вбирати в себе елементи художнього змісту будь-якого мистецтва. Ще одна сторона взаємозв'язку літератури з іншими мистецтвами полягає в тому, що література чинить великий валив на інші види мистецтва своїми темами, сюжетами, образами. Безліч музичних творів, наприклад, нав'язні літературними образами. Говорячи про багатоманітний характер взаємозв'язків літератури з іншими мистецтвами ми намагаємося повніше зрозуміти роль і значення словесного мистецтва в загальній системі мистецтв, а

звідси – особливості різних видів мистецтв, зокрема художньої літератури як потужного джерела формування та розвитку особистості.

Висновки. Різноманітні форми роботи з літературного виховання повинні бути спрямовані на спільні завдання – навчити дітей спілкуватися з книгою, підбирати твори відповідно до особистих читацьких інтересів та запитів, виробити потребу постійного розширення читацького кругозору, виховати культуру читання. Позакласна робота з книгою повинна бути системною, послідовною і цілеспрямованою, повинна впливати на формування світогляду, життєвих переконань, культурних потреб учнів. Отже, питання специфіки художньої літератури як мистецтва, її виховного значення є досить актуальним для сьогодення. Сила літературного слова, його психологічний вплив дають безмежні можливості для виховання. Прищепивши інтерес до літератури, ми прокладаємо шлях вихованню і розвитку особистості через літературну освіту, “школа має виховати мислячу людину і водночас – громадянина” [6, с. 14]. З огляду на те, що правильно організована літературна освіта є одним із основних джерел цього виховання, актуальною є проблема вдосконалення шляхів та вибору методик знайомства з літературою як видом мистецтва для формування особистості читача. Літературне виховання мистецтвом художнього слова є одним з основних завдань сучасного навчально-виховного процесу.

У подальших дослідженнях на науковий розгляд заслуговують питання методики виховної роботи з позакласного читання, вивчення літературних вподобань дітей та молоді, ролі та значення художньої літератури у вихованні підрастаючих поколінь у різні історичні періоди розвитку суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багрянний І. Думки про літературу / І. Багрянний // Мистецький український рух. – Мюнхен ; Карльсфельд, 1946. – Зб. 1. – С. 25–36.
2. Концепція літературної освіти / Н. І. Волошина, Є. А. Пасічник, Н. Ф. Скрипченко, П. П. Хропко // Початкова школа. – 1994. – № 3. – С.48–56.
3. Савчук Н. Формування національної свідомості під час вивчення роману Уласа Самчука “Волинь” / Н. Савчук // Улас Самчук : до 90-річчя від дня народження письменника : ювілейний зб. – Рівне, 1994. – С. 42–44.
4. Самчук У. Велика література / У. Самчук // Мистецький український рух. – Мюнхен ; Карльсфельд, 1946. – Зб. 1. – С. 38–52.
5. Самчук У. Волинь : трилогія. Ч. 3 : Батько і син / У. Самчук. – 3-є вид. – Торонто : Громадський комітет для видання творів Уласа Самчука, 1969. – 396 с.
6. Степанишин Б. Викладання української літератури в школі / Б. Степанишин. – К. : Проза, 1995. – 254 с.

Рецензент: д. пед. н., доц. Щербяк Ю. А.